

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування
Навчально-науковий інститут права
Кафедра відновного правосуддя та приватної детективної діяльності

07-04-40

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни
**«Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників
правоохоронних органів»**
для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Правоохоронна діяльність»
спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-методичною
радою з якості ННІ права
Протокол № 5 від 21 лютого 2020 р.

Рівне – 2020

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійного вивчення з навчальної дисципліни «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Правоохоронна діяльність» спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Ставицький О. О. – Рівне : НУВГП, 2020. – 28 с.

Укладач: Ставицький О. О., доктор психологічних наук, професор кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності.

Відповідальний за випуск: Гришко В. І., канд. педагог. наук, доцент, завідувач кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності.

Керівник групи забезпечення спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»

Цимбалюк В. І.

© О. О. Ставицький, 2020
© НУВГП, 2020

ЗМІСТ

	Вступ	4
1.	Методичні поради для роботи над дисципліною	6
2.	Програма навчальної дисципліни	7
3.	Теми семінарських занять	9
4.	Плани семінарських занять	10
5.	Завдання для самостійної роботи	18
6.	Методи контролю	20
7	Питання до підсумкового контролю з дисципліни	22
8	Методичне забезпечення дисципліни	25
9	Рекомендована література	26
10	Інформаційні ресурси	27

Вступ

Метою вивчення дисципліни «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів» є оволодіння знаннями спрямованими на удосконалення професійно психологічного відбору, психологічного супроводження проходження служби, професійно психологічної підготовки та психологічної підтримки проведення оперативно-розшукових заходів у визначеному регламенті. Вивчення дисципліни «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів» має своїм завданням створення умов для опанування слухачами знань, вмінь та навичок практичного використання чинників і детермінант психологічного забезпечення правоохоронної діяльності при вирішенні психологічних проблем і завдань правоохоронної діяльності.

Предметом «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів» є психічні факти, закономірності та механізми, що виникають у межах правотворчої правоохоронної та правозастосовної діяльності на базі чинного законодавства, специфіка психологічного змісту права, його інститутів та категорій.

Основними завданнями навчальної дисципліни є ознайомлення студентів із:

- загальними положеннями діючого законодавства про психологічне забезпечення правоохоронної діяльності;
- психологічними чинниками, закономірностями та механізмами системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності;
- структурно-системними параметрами психологічного забезпечення правоохоронної діяльності;
- функціями психологічного забезпечення правоохоронної діяльності;
- сутністю та структурою професійно психологічного відбору на службу та навчання;
- завданнями психологічного супроводження проходження служби;
- актуальними проблемами професійно психологічної підготовки;
- формами психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

1. основні поняття і категорії психологічних засад забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів;
2. основні соціально-психологічні підходи до аналізу особистості, Я–концепції та міжособистісних відносин;
3. основні соціально-психологічні підходи до аналізу груп та міжгрупової взаємодії.
4. наукове обґрунтування заходів психологічного забезпечення професійної й функціональної надійності співробітників правоохоронних органів під час виконання

завдань в умовах, що потребують граничної мобілізації фізичних, психологічних та моральних якостей.

уміти:

1. в умовах виробничої діяльності відслідковувати загальні та локальні зміни в масовій свідомості;
2. проводити спостереження за психологічним станом окремих груп та верств населення;
3. здійснювати соціально-психологічне забезпечення вирішення групових конфліктів.
4. аналізувати явища повсякденного життя з позицій психології
5. використовувати отриманні знання в інших навчальних дисциплінах, що передбачені планом підготовки;
6. проводити психологічну підготовку представників правоохоронних органів до діяльності у кризових, надзвичайних обставинах та ситуаціях;
7. розробляти засоби захисту особового складу від травмуючого впливу психогенних факторів оперативно-службової діяльності;
8. розробляти новітні методи та психотехнології в межах професійно-психологічної підготовки правоохоронців до дій в ризиконебезпечних ситуаціях оперативно-службової діяльності;
9. удосконалювати професійно-психологічну підготовку співробітників правоохоронних органів у забезпеченні особистої безпеки в ризиконебезпечних ситуаціях.

1. Методичні поради для роботи над дисципліною

Зміст дисципліни реалізується опануванням трьох блоків: теоретичного, практичного та блоку самостійної роботи.

Напрямами самостійної роботи з вивчення курсу є: вивчення окремих тем та питань, підготовка фіксованих виступів, підготовка до семінарських занять, виконання індивідуальних завдань.

Для розуміння студентами змісту курсу, системи семінарських занять та самостійного вивчення, форми підсумкового контролю вказівки містять програму навчальної дисципліни, теми і плани семінарських занять, теми самостійної роботи та вимоги до звіту про її виконання, індивідуальні завдання, критерії оцінювання, питання до підсумкового контролю, рекомендовану (базову, допоміжну) літературу, інформаційні ресурси.

Для успішної підготовки до семінарського заняття розділ «Плани семінарських занять» містить тему, вид семінарського заняття, методи, які будуть застосовуватись в процесі проведення семінару, мотивацію навчання, мету, актуалізацію опорних знань, план, основні поняття, зміст узагальнення вивченого, завдання для підготовки до семінарського заняття, контрольні запитання до теми та літературу з вказівкою сторінок вивчення відповідної теми.

З метою актуалізації опорних знань, узагальнення вивченого, успішного виконання вправ, психологічних та контрольних тестів студентам пропонується опрацювання конспекту лекції, рекомендованої літератури та контрольні запитання для самоперевірки.

2. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Організаційно-правові засади психологічного забезпечення працівників правоохоронних органів.

Тема 1. Організаційно-правові засади функціонування системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

Загальна характеристика нормативно-правової бази психологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Основні напрями психологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Психологічне забезпечення як система, її основні структурні елементи. Історія становлення та розвитку психологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Принципи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Функцій психологічного забезпечення правоохоронної діяльності. Можливості застосування сучасних психологічних знань на етапі реформування правових відносин в державі.

Тема 2. Актуальні проблеми професійно психологічного відбору.

Особливості та основні завдання професійно психологічного відбору на службу в правоохоронні органи. Можливості використання психографічного підходу до професійно психологічного відбору. Перспективи використання поліграфа для удосконалення професійно психологічного відбору.

Характеристика методів вивчення соціально-психологічної реальності – соціально-психологічного спостереження, контент-аналізу методів опитування і експерименту. Методи активного соціально-психологічного навчання.

Тема 3. Актуальні проблеми психологічного супроводження проходження служби.

Основні завдання психологічного супроводження проходження служби. Соціальні та психологічні проблеми адаптації молодих працівників правоохоронних органів. Сучасні методи надання психологічної допомоги працівникам правоохоронних органів після перебування в екстремальних ситуаціях. Професійна деформація працівників правоохоронних органів: прояви та профілактика. Колектив працівників правоохоронних органів, його різновиди та функції. Психологічна сумісність та згуртованість. Соціально-психологічний клімат в колективі працівників правоохоронних органів та його вплив на ефективність службової діяльності. Профілактика конфліктів в колективі працівників правоохоронних органів.

Змістовний модуль 2. Професійно-психологічна підготовка працівників правоохоронних органів

Тема 4. Актуальні проблеми професійно-психологічної підготовки.

Поняття та головні завдання професійно психологічної підготовки. Психологічна готовність та етапи її формування. Психологічна підготовленість. Критерії результативності професійно психологічної підготовки.

Тема 5. Актуальні проблеми психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів.

Сутність та завдання психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів. Алгоритм складання психологічних портретів злочинця. Особливості психологічного забезпечення комплектування спеціальних груп (нарядів, екіпажів, чергових змін тощо) з урахуванням психологічної сумісності осіб, що входять до їх складу. Переговорна діяльність. Функції переговорів. Вимоги до переговорника. Психологічні чинники проведення переговорної діяльності.

3. Теми семінарських занять

№ з\п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Організаційно-правові засади функціонування системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.	6	2
2	Тема 2. Актуальні проблеми професійно психологічного відбору.	6	4
3	Тема 3. Актуальні проблеми психологічного супроводження проходження служби.	6	4
4	Тема 4. Актуальні проблеми професійно-психологічної підготовки.	6	2
5	Тема 5. Актуальні проблеми психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів.	6	4
Разом		30	16

4. Плани семінарських занять

Семінарське заняття № 1

Тема: Організаційно-правові засади функціонування системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

Вид заняття: семінар - розгорнута бесіда

Методи: бесіда, діагностика знань, психологічне дослідження, самостійна робота

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Мета: знати особливості організаційно-правових засад функціонування системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

вміти використовувати знання для підвищення успішності, організації самостійної роботи.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми «Організаційно-правові засади функціонування системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності», термінологічний диктант.

План

1. Загальна характеристика нормативно-правової бази психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

2. Основні напрями психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

3. Психологічне забезпечення як система, її основні структурні елементи.

4. Історія становлення та розвитку психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

5. Принципи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

6. Функції психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.

7. Можливості застосування сучасних психологічних знань на етапі реформування правових відносин в державі.

Основні поняття: предмет дослідження, нормативно-правова база, правоохоронна діяльність, структура, функції, правові відносини, психологічне забезпечення, принципи, реформування.

Узагальнення вивченого: виконання вправ, робота з психологічними тестами, тестовий контроль знань

Література:

1. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції : навч.-метод. посібник у 6 частинах / Александров Д. О. та ін. К. : НАВСУ, 2003-2008.

2. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції (у двох частинах). Психологічне супроводження оперативно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах. Частина II : навчально-методичний посібник. К. : НАВСУ, 2003. 124 с.

3. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : довідковий посібник / Ануфрієв М. І. та ін. К. : МВС України; КІВС, 2013. 80 с.

4. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід). К. : Ніка-Центр, 2013. 448 с.
5. Європейський Кодекс поліцейської етики. *Рекомендація Rec.(2001)10, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19.09.2001 р.* К. : Британська Рада в Україні, 2001. 56 с.

Завдання для підготовки до семінарського заняття

I. З метою узагальнення вивченого, успішного виконання вправ, психологічних та контрольних тестів, опрацювавши конспект та рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані запитання.

Контрольні питання до теми

«Організаційно-правові засади функціонування системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.»

1. Дайте загальну характеристику нормативно-правової бази психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
2. Які основні напрями психологічного забезпечення правоохоронної діяльності?
3. В чому сутність психологічного забезпечення як системи, які її основні структурні елементи?
4. Опишіть основні етапи історії становлення та розвитку психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
5. Які існують принципи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності?
6. Назвіть функції психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
7. Які можливості застосування сучасних психологічних знань на етапі реформування правових відносин в державі?

II. Відповідно до плану семінарського заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи.

Семінарське заняття № 2

Тема: Актуальні проблеми професійно психологічного відбору.

Вид заняття: семінар-бесіда

Методи: бесіда, діагностика знань, психологічне дослідження, самостійна робота.

Мета: *знати* сучасні, актуальні проблеми професійно-психологічного відбору.
вміти застосовувати отримані знання в професійній діяльності

Мотивація навчання особистісне і професійне самовдосконалення

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми «Актуальні проблеми професійно психологічного відбору», термінологічний диктант.

План

1. Особливості та основні завдання професійно психологічного відбору на службу в правоохоронні органи.
2. Можливості використання психографічного підходу до професійно психологічного відбору.
3. Перспективи використання поліграфа для удосконалення професійно психологічного відбору.
4. Характеристика методів вивчення соціально-психологічної реальності – соціально-психологічного спостереження, контент-аналізу методів опитування і експерименту.

5. Методи активного соціально-психологічного навчання.

Основні поняття: принципи, методологія, метод, репрезентативність, контент-аналіз, дослідження, опитування, експеримент, активне соціально-психологічне навчання, поліграф, психографічний підхід, психологічний відбір.

Узагальнення вивченого: діагностика знань, виконання вправ, робота з психологічними тестами.

Література:

1. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції : навч.-метод. посібник у 6 частинах / Александров Д. О. та ін. К. : НАВСУ, 2003-2008.
2. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції (у двох частинах). Психологічне супроводження оперативно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах. Частина II : навчально-методичний посібник. К. : НАВСУ, 2003. 124 с.
3. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : довідковий посібник / Ануфрієв М. І. та ін. К. : МВС України; КІВС, 2013. 80 с.
4. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід). К. : Ніка-Центр, 2013. 448 с.
5. Європейський Кодекс поліцейської етики. *Рекомендація Rec.(2001)10, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19.09.2001 р.* К. : Британська Рада в Україні, 2001. 56 с.

Завдання для підготовки до семінарського заняття.

I. Опрацювавши конспект та рекомендовану літературу, підготуватися до відповідей на запитання до теми **«Актуальні проблеми професійно психологічного відбору»**

Контрольні запитання до теми

«Актуальні проблеми професійно психологічного відбору»

1. Які особливості та основні завдання професійно психологічного відбору на службу в правоохоронні органи?
2. Які можливості використання психографічного підходу до професійно психологічного відбору?
3. Які перспективи використання поліграфа для удосконалення професійно психологічного відбору?
4. Дайте характеристику методів вивчення соціально-психологічної реальності – соціально-психологічного спостереження, контент-аналізу методів опитування і експерименту.
5. Назвіть методи активного соціально-психологічного навчання.

II. Відповідно до плану семінарського заняття, опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи.

Семінарське заняття № 3

Тема: Актуальні проблеми психологічного супроводження проходження служби.

Вид заняття: семінар-бесіда

Методи: бесіда, діагностика знань, психологічне дослідження, самостійна робота

Мета: *знати* сучасні, актуальні проблеми психологічного супроводження проходження служби.

вміти застосовувати отримані знання в професійній діяльності.

Мотивація навчання особистісне і професійне самовдосконалення

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми «Актуальні проблеми психологічного супроводження проходження служби»

План

1. Основні завдання психологічного супроводження проходження служби.
2. Соціальні та психологічні проблеми адаптації молодих працівників правоохоронних органів.
3. Сучасні методи надання психологічної допомоги працівникам правоохоронних органів після перебування в екстремальних ситуаціях.
4. Професійна деформація працівників правоохоронних органів: прояви та профілактика.
5. Колектив працівників правоохоронних органів, його різновиди та функції.
6. Психологічна сумісність та згуртованість.
7. Соціально-психологічний клімат в колективі працівників правоохоронних органів та його вплив на ефективність службової діяльності.
8. Профілактика конфліктів в колективі працівників правоохоронних органів

Основні поняття: особистість, соціально-психологічні властивості (якості) особистості, психологічний супровід, компетентність, типологія, соціально-психологічний клімат., профілактика, конфлікт.

Узагальнення вивченого: діагностика знань, виконання вправ, робота з психологічними тестами.

Література:

1. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції : навч.-метод. посібник у 6 частинах / Александров Д. О. та ін. К. : НАВСУ, 2003-2008.
2. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції (у двох частинах). Психологічне супроводження оперативно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах. Частина II : навчально-методичний посібник. К. : НАВСУ, 2003. 124 с.
3. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : довідковий посібник / Ануфрієв М. І. та ін. К. : МВС України; КІВС, 2013. 80 с.
4. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід). К. : Ніка-Центр, 2013. 448 с.
5. Європейський Кодекс поліцейської етики. *Рекомендація Rec.(2001)10, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19.09.2001 р.* К. : Британська Рада в Україні, 2001. 56 с.

Завдання для підготовки до семінарського заняття

I. З метою узагальнення вивченого, успішного виконання вправ, психологічних та контрольних тестів, опрацювавши конспект та рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані запитання.

Контрольні запитання до теми «Актуальні проблеми психологічного супроводження проходження служби»

1. Які основні завдання психологічного супроводження проходження служби?
2. Назвіть соціальні та психологічні проблеми адаптації молодих працівників правоохоронних органів.
3. Які сучасні методи надання психологічної допомоги працівникам правоохоронних органів після перебування в екстремальних ситуаціях?
4. В чому виявляється професійна деформація працівників правоохоронних органів: прояви та профілактика?
5. Охарактеризуйте колектив працівників правоохоронних органів, які його різновиди та функції?
6. В чому виявляється психологічна сумісність та згуртованість?
7. Охарактеризуйте соціально-психологічний клімат в колективі працівників правоохоронних органів та який його вплив на ефективність службової діяльності?
8. В чому сутність профілактики конфліктів в колективі працівників правоохоронних органів?

II. Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 4

Тема: Актуальні проблеми професійно-психологічної підготовки.

Вид заняття: семінар – практикум.

Методи: бесіда, діагностика знань, психологічне дослідження, самостійна робота

Мета: *знати* сучасні, актуальні проблеми професійно-психологічної підготовки; *вміти* застосовувати отримані знання в професійній діяльності.

Мотивація навчання особистісне і професійне самовдосконалення

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми «Актуальні проблеми професійно-психологічної підготовки».

План

1. Поняття та головні завдання професійно психологічної підготовки.
2. Психологічна готовність та етапи її формування.
3. Психологічна підготовленість.
4. Критерії результативності професійно психологічної підготовки.

Основні поняття: особистість, соціально-психологічні ролі, ціннісні орієнтації, статус, портрет злочинця, алгоритм, очікування, переговори, психологічна сумісність.

Узагальнення вивченого: діагностика знань, виконання вправ, робота з психологічними тестами, тестовий контроль знань.

Література:

1. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції : навч.-метод. посібник у 6 частинах / Александров Д. О. та ін. К. : НАВСУ, 2003-2008.
2. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції (у двох частинах). Психологічне супроводження оперативно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах. Частина II : навчально-методичний посібник. К. : НАВСУ, 2003. 124 с.
3. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : довідковий посібник / Ануфрієв М. І. та ін. К. : МВС України; КІВС, 2013. 80 с.
4. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід). К. : Ніка-Центр, 2013. 448 с.
5. Європейський Кодекс поліцейської етики. *Рекомендація Rec.(2001)10, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19.09.2001 р.* К. : Британська Рада в Україні, 2001. 56 с.

Завдання для підготовки до семінарського заняття

I. З метою узагальнення вивченого, успішного виконання вправ, психологічних та контрольних тестів, опрацювавши конспект та рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані запитання.

Контрольні запитання до теми

1. Які основні поняття та головні завдання професійно психологічної підготовки?
2. В чому сутність психологічної готовності та які етапи її формування?
3. Як виглядає психологічна підготовленість?
4. Назвіть критерії результативності професійно психологічної підготовки.

II. Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 4

Тема: Актуальні проблеми професійно-психологічної підготовки.

Вид заняття: семінар – практикум.

Методи: бесіда, діагностика знань, психологічне дослідження, самостійна робота

Мета: *знати* сучасні, актуальні проблеми професійно-психологічної підготовки; *вміти* застосовувати отримані знання в професійній діяльності.

Мотивація навчання особистісне і професійне самовдосконалення

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми «Актуальні проблеми професійно-психологічної підготовки».

План

5. Поняття та головні завдання професійно психологічної підготовки.
6. Психологічна готовність та етапи її формування.
7. Психологічна підготовленість.
8. Критерії результативності професійно психологічної підготовки.

Основні поняття: особистість, соціально-психологічні ролі, ціннісні орієнтації, статус, портрет злочинця, алгоритм, очікування, переговори, психологічна сумісність.

Узагальнення вивченого: діагностика знань, виконання вправ, робота з психологічними тестами, тестовий контроль знань.

Література:

1. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції : навч.-метод. посібник у 6 частинах / Александров Д. О. та ін. К. : НАВСУ, 2003-2008.
2. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції (у двох частинах). Психологічне супроводження оперативно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах. Частина II : навчально-методичний посібник. К. : НАВСУ, 2003. 124 с.
3. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : довідковий посібник / Ануфрієв М. І. та ін. К. : МВС України; КІВС, 2013. 80 с.
4. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід). К. : Ніка-Центр, 2013. 448 с.
5. Європейський Кодекс поліцейської етики. *Рекомендація Rec.(2001)10, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19.09.2001 р.* К. : Британська Рада в Україні, 2001. 56 с.

Завдання для підготовки до семінарського заняття

I. З метою узагальнення вивченого, успішного виконання вправ, психологічних та контрольних тестів, опрацювавши конспект та рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані запитання.

Контрольні запитання до теми

5. Які основні поняття та головні завдання професійно психологічної підготовки?
6. В чому сутність психологічної готовності та які етапи її формування?
7. Як виглядає психологічна підготовленість?
8. Назвіть критерії результативності професійно психологічної підготовки.

II. Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 5

Тема: Актуальні проблеми психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів.

Вид заняття: семінар – практикум.

Методи: бесіда, діагностика знань, психологічне дослідження, самостійна робота

Мета: *знати* сучасні, актуальні проблеми психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів;

вміти застосовувати отримані знання в професійній діяльності.

Мотивація навчання особистісне і професійне самовдосконалення

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми «Актуальні проблеми психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів».

План

1. Сутність та завдання психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів.
2. Алгоритм складання психологічних портретів злочинця.
3. Особливості психологічного забезпечення комплектування спеціальних груп (нарядів, екіпажів, чергових змін тощо) з урахуванням психологічної сумісності осіб, що входять до їх складу.
4. Переговорна діяльність.
5. Функції переговорів.
6. Вимоги до переговорника.
7. Психологічні чинники проведення переговорної діяльності.

Основні поняття: особистість, соціально-психологічні ролі, ціннісні орієнтації, статус, портрет злочинця, алгоритм, очікування, переговори, психологічна сумісність.

Узагальнення вивченого: діагностика знань, виконання вправ, робота з психологічними тестами, тестовий контроль знань.

Література:

1. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції : навч.-метод. посібник у 6 частинах / Александров Д. О. та ін. К. : НАВСУ, 2003-2008.
2. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції (у двох частинах). Психологічне супроводження оперативно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах. Частина II : навчально-методичний посібник. К. : НАВСУ, 2003. 124 с.
3. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : довідковий посібник / Ануфрієв М. І. та ін. К. : МВС України; КІВС, 2013. 80 с.
4. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід). К. : Ніка-Центр, 2013. 448 с.
5. Європейський Кодекс поліцейської етики. *Рекомендація Rec.(2001)10, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19.09.2001 р.* К. : Британська Рада в Україні, 2001. 56 с.

Завдання для підготовки до семінарського заняття

I. З метою узагальнення вивченого, успішного виконання вправ, психологічних та контрольних тестів, опрацювавши конспект та рекомендовану літературу, знати відповіді на запропоновані запитання.

Контрольні запитання до теми

1. В чому сутність та завдання психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів?

2. Який алгоритм складання психологічних портретів злочинця?
3. Які особливості психологічного забезпечення комплектування спеціальних груп (нарядів, екіпажів, чергових змін тощо) з урахуванням психологічної сумісності осіб, що входять до їх складу?
4. Які особливості переговорної діяльності?
5. Які функції переговорів?
6. Які висуваються вимоги до переговорника?
7. Які Ви знаєте психологічні чинники проведення переговорної діяльності?

II. Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи відповідно до плану семінарського заняття.

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	денна форма навчання	заочна форма навчання
1.	Дослідження предмету, об'єкту психологічного забезпечення правоохоронної діяльності, виявлення закономірностей принципів та функцій психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.	10	14
2.	Дослідження психологічних особливостей професійної діяльності працівників правоохоронних органів, визначення основних показників професіоналізму та успішності службової діяльності працівників правоохоронних органів.	10	15
3.	Дослідження психологічних особливостей працівника правоохоронного органу, з'ясування особливостей темпераменту та вивчення емоційно-вольової сфери працівників правоохоронних органів.	10	15
4.	Дослідження етапів професійно-психологічного відбору працівників правоохоронних органів, напрацювання методичних рекомендацій з проведення психологічного відбору працівника правоохоронних органів.	10	15
5.	Дослідження основних завдань та виокремлення актуальних методів здійснення психологічного супроводження проходження служби.	10	15
6.	Дослідження сутності та основних завдань проблеми психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів.	10	15
7.	Дослідження здійснення психологічного консультування, його моделей та техніки як основної функції служби психологічного забезпечення.	10	15

8.	Дослідження психологічної готовності працівників правоохоронних органів до дій в екстремальних ситуаціях, аналіз основних напрямків психологічної підготовки правоохоронців до роботи в екстремальних ситуаціях.	10	15
9.	Дослідження загальної характеристики та особливостей здійснення переговорної діяльності працівником правоохоронних органів.	10	15
10.	Дослідження порядку та методики проведення професійно-психологічного тренінгу.	10	15
11.	Формування сприятливого соціально-психологічного клімату.	18	13
Разом		118	162

Оформлення звіту про самостійну роботу

Підсумком самостійної роботи вивчення дисципліни „Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів” є складання письмового звіту за темами, вказаними в таблиці.

Захист звіту про самостійну роботу відбувається у терміни, обумовлені студентом і викладачем.

Види самостійної роботи

1. Письмовий звіт за темами, вказаними в таблиці.
2. Психологічний портрет майбутнього фахівця.
3. Презентація наукового фільму
4. Презентація першоджерел.
5. Презентація наукової статті.
6. Написання наукової статті для публікації.
7. Підготовка виступу на студентську конференцію.

6. Методи контролю

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться в письмовій формі. Контрольні завдання за змістовим модулем включають тестові питання (одна правильна відповідь з чотирьох запропонованих).

Контроль самостійної роботи проводиться:

- з лекційного матеріалу – шляхом перевірки конспектів;

- з семінарських занять – на основі перевірки конспектів та виконаних завдань.

Усі форми контролю включено до 100-бальної шкали оцінки.

Оцінювання результатів поточної роботи (завдань, що виконуються на семінарських заняттях, результати самостійної роботи студентів) проводиться за такими критеріями:

1. Завдання до семінарського заняття (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0 % – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково та містить суттєві помилки методичного або розрахункового характеру;

60% – завдання виконано повністю, але містить суттєві помилки у розрахунках або в методиці;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки (розмірності, висновки, оформлення тощо);

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

2. Ситуаційні вправи, психолого-педагогічні дослідження та інші завдання творчого характеру (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0% – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% – завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження студента не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки не системного характеру;

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота					іспит	Сума
Модуль 1			Модуль 2			
T1	T2	T3	T4	T5		
12	12	12	12	12	40	100

T1, T2 ... T5 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид заняття	Бали
1. Поточна складова оцінювання	
1.1. Семінарське заняття 1. Організаційно-правові засади функціонування системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.	8
1.2. Семінарське заняття 2. Актуальні проблеми професійно-психологічного відбору.	8
1.3. Семінарське заняття 3. Актуальні проблеми психологічного супроводження проходження служби.	8
1.4. Семінарське заняття 4. Актуальні проблеми професійнопсихологічної підготовки.	8
1.5. Семінарське заняття 5. Актуальні проблеми психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів.	8
1.6. Самостійна робота	20
Всього поточна складова оцінювання:	60
2. Підсумкова складова оцінювання	
2.1. Модульний контроль №1	20
2.2. Модульний контроль №2	20
Всього підсумкова складова оцінювання:	40
Разом:	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73		
60-63	задовільно	
35-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

7. Питання до підсумкового контролю

1. Загальна характеристика системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
2. Нормативно-правова база психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
3. Завдання системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
4. Принципи функціонування системи психологічного забезпечення.
5. Психологічне забезпечення як система, її основні структурні елементи.
6. Характеристика об'єктів системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
7. Завдання суб'єктів системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
8. Проблема взаємодії суб'єктів системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
9. Історія становлення та розвитку психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
10. Сучасний стан та проблеми системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
11. Перспективні напрями психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
12. Характеристика основних напрямків системи психологічного забезпечення правоохоронної діяльності.
13. Поняття професійного психологічного відбору на службу та навчання у системі психологічного забезпечення.
14. Завдання професійного психологічного відбору.
15. Етапи професійного психологічного відбору.
16. Сучасні проблеми професійного психологічного відбору.
17. Кваліфікаційні вимоги до правоохоронців.
18. Професіограма та психограма працівників правоохоронних органів.
19. Шляхи удосконалення професійного психологічного відбору.
20. Поняття психологічного супроводження проходження служби у системі психологічного забезпечення.
21. Завдання психологічного супроводження проходження служби.
22. Форми та методи психологічної підтримки адаптації працівників ОВС до умов служби.
23. Підготовка та проведення первинної психопрофілактики відхилень у поведінці правоохоронців.
24. Робота з працівниками, віднесеними до групи посиленої психологічної уваги.
25. Завдання психогієни правоохоронної діяльності.

26. Сучасні методи надання психологічної допомоги правоохоронцям після перебування в екстремальних ситуаціях.
27. Вивчення, оцінка і прогнозування факторів, небезпечних для життя і здоров'я працівників ОВС.
28. Залучення психолога до розслідувань за фактами самогубств і суїцидальних спроб.
29. Індивідуальної психологічної допомоги працівникам, курсантам, слухачам і членам їх сімей.
30. Роль психолога у підтриманні належного соціально-психологічного клімату в колективах ОВС та вищих закладах освіти МВС.
31. Проблеми підготовки експертних психологічних висновків на працівників, що переводилися до інших служб, включалися в резерв на висунення, атестувалися, призначалися на посаду з більшим обсягом роботи.
32. Поняття професійно-психологічної підготовки у системі психологічного забезпечення.
33. Структура психологічної підготовки.
34. Завдання професійно психологічної підготовки.
35. Сучасні форми та методи активного навчання дорослих.
36. Вправи на формування впевненості в собі, своїй підготовленості, в можливості успішного подолання труднощів оперативно-службової діяльності, готовності до зустрічі з ними.
37. Різновиди екстремальних ситуацій, їх сутність та способи реагування на них.
38. Вправи на формування психологічної стійкості щодо впливу характерних для оперативно-службової діяльності психотравмуючих чинників.
39. Форми тренування вмінь і навичок виконання професійних дій в будь-яких несприятливих умовах та навичок управління своїми емоційними станами.
40. Вправи на виховання гармонійно розвинених волевих якостей (цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, сміливість, витривалість та ін.).
41. Шляхи розвитку якостей «психологічної надійності»(витривалості щодо безпеки і ризику, перенапруження, невдач та труднощів).
42. Накопичення досвіду швидкого переходу від очікування до гранично інтенсивних дій як завдання професійно психологічної підготовки.
43. Вправи на розвиток професійно-психологічної орієнтованості особистості.
44. Психологічні чинники тренування професійно значущих якостей (професійної спостережливості, професійної пам'яті, професійного мислення та ін.).
45. Поняття психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів у системі психологічного забезпечення.
46. Завдання психологічної підтримки проведення оперативно-службових заходів.

47. Психологічний аналіз оперативної інформації стосовно обставин підготовки чи вчинення правопорушення (злочину).
48. Методи діагностики психологічних особливостей правопорушників (злочинців).
49. Можливості психолога у плануванні оперативно-службових заходів.
50. Психологічне консультування розробки слідчих версій.
51. Методи психологічного забезпечення комплектування спеціальних загонів, груп, нарядів, екіпажів, чергових змін тощо.
52. Форми психологічної допомоги працівникам щодо здійснення психологічного впливу на правопорушників (злочинців)
53. Психологічна підтримка переговорної діяльності.
54. Психологічні детермінанти надання консультативної допомоги іншим працівникам під час переговорної діяльності.
55. Психологічні умови безпосереднього проведення психологом переговорів.
56. Форми термінової психологічної допомоги в ході проведення оперативно-службових заходів працівникам та іншим особам, які потерпіли внаслідок надзвичайних подій.
57. Поняття та призначення «Валізи» психолога.
58. Складові «Валізи» психолога та напрями їх використання.
59. Психологічний аналіз причин і умов морально-психологічного і фізичного травматизму чи загибелі працівників ОВС при виконанні службових обов'язків та надання методичних рекомендацій щодо їх попередження.
60. Надання консультативної та практичної допомоги працівникам ОВС у взаємодії з різними верствами населення, в тому числі з представниками ЗМІ.
61. Психологічні особливості діяльності правоохоронців в екстремальних умовах.
62. Загальна характеристика видів екстремальних ситуацій у діяльності правоохоронців.
63. Загальна характеристика станів психічного напруження у професійній діяльності правоохоронців: стресові, фрустраційні, конфліктні, кризові.
64. Поняття та визначальні чинники особистої безпеки працівників правоохоронних органів.
65. Характеристика видів небезпеки у професійній діяльності правоохоронців.
66. Чинники, що визначають схильність працівників правоохоронних органів до небезпеки.
67. Розвиток та удосконалення професійно-значущих якостей правоохоронців (професійна спостережливість, професійна пам'ять, професійне мислення).
68. Значення професійної спостережливості у діяльності працівників правоохоронних органів.
69. Професійна спостережливість: визначення, види та властивості.
70. Вправи для розвитку і вдосконалення професійної спостережливості.

71. Значення професійної пам'яті у діяльності правоохоронців.
72. Професійна пам'ять: визначення та процеси.
73. Види пам'яті та основні способи запам'ятовування.
74. Чинники, що впливають на ефективність і продуктивність професійної пам'яті правоохоронців.
75. Психологічні прийоми, спрямовані на підвищення ефективності запам'ятовування правоохоронцями професійно-значимої інформації.
76. Психологічні прийоми, спрямовані на покращення збереження професійно значимої інформації працівниками правоохоронних органів.
77. Психологічні прийоми, спрямовані на подолання труднощів відтворення правоохоронцями професійно значимої інформації.
78. Вправи для розвитку та вдосконалення професійної пам'яті.
79. Значення професійного мислення у діяльності працівників правоохоронних органів.
80. Професійне мислення: визначення, види.
81. Форми та процеси професійного мислення правоохоронця.
82. Психологічні прийоми, спрямовані на активізацію професійного мислення правоохоронця.
83. Поняття психологічного контакту.
84. Стадії та чинники психологічного контакту у професійному спілкуванні правоохоронців.
85. Методика контактної взаємодії для встановлення психологічного контакту у професійному спілкуванні працівників правоохоронних органів: стадії та прийоми.
86. Поняття психологічного впливу у професійному спілкуванні правоохоронців.
87. Методи і прийоми психологічного впливу, що можуть бути використані психологами під час професійного спілкування.
88. Шляхи формування у правоохоронців навичок психічної саморегуляції.
89. Основні правила та тактика ведення переговорів.
90. Вимоги до особистості переговорника.

8. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів» включає:

1. Конспект лекцій на паперових носіях.
2. Конспект лекцій на електронних носіях.
3. Мультимедійні презентації до тем дисципліни
4. Роздавальний матеріал до семінарських занять.

9. Рекомендована література

Базова

1. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції : навч.-метод. посібник у 6 частинах / Александров Д. О. та ін. К. : НАВСУ, 2003-2008.

2. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції (у двох частинах). Психологічне супроводження оперативно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ в екстремальних умовах. Частина II : навчально-методичний посібник. К. : НАВСУ, 2003. 124 с.

3. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей) : довідковий посібник / Ануфрієв М. І. та ін. К. : МВС України; КІВС, 2013. 80 с.

4. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Психология управления: Учебное пособие. Харьков: "Титул", 2016. 532с.

5. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України : практичний посібник/ Барко В. І., Ірхін Ю. Б., Нещерет Т. В., Шаповалов О. В. К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, ДП «Друкарня МВС», 2007. 100 с.

6. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід). К. : Ніка-Центр, 2013. 448 с.

7. Вигдорчик М. И., Псядло Э. М., Баракина Г. Д. Модульный программный комплекс автоматизированных психодиагностических методик "Консул-Интегратор". Одесса: <http://consul.com.ua/integrator>, support@consul.com.ua, 2003.

1. 8. Європейський Кодекс поліцейської етики. *Рекомендація Rec.(2001)10, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19.09.2001 р.* К. : Британська Рада в Україні, 2001. 56 с.

Допоміжна

1. Ірхін Ю. Б. Психологічна модель особистості керівника органів внутрішніх справ України та критерії професійно-психологічного відбору кандидатів на керівні посади ОВС. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. т. VI, випуск 5. К. : „ГНОЗІС”, 2014. С.106-115.

2. Ірхін Ю. Б. Організація та здійснення психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : навчальний посібник. К. : РВЦ НАВСУ, Київський юридичний інститут, 2015. 164 с.

3. Ірхін Ю. Б. Формування концептуального підходу до визначення критеріїв професійно-психологічного відбору кандидатів на керівні посади органів внутрішніх справ відповідно до сучасних вимог. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. т. VI, випуск 4. К. : „ГНОЗІС”, 2004. С.122-133.

4. Ірхіна С. М. Профорієнтація та професійно-психологічний відбір в органах внутрішніх справ України : навчальний посібник. К. : РВЦ КНУВС, ДП „Друкарня МВС”, 2007. 92 с.
5. Кудерміна О. І. Психологія особи як суб’єкта правоохоронної діяльності : монографія. Чернівці : Наші книги, 2012. 415 с.
6. Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку : документально-джерелознавчий довідник / Упоряд. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, І. Г. Кириченко. К. : НАВСУ, 2002. 128 с.
7. Нещерет Т. В. Використання короткого відбірного тесту в органах внутрішніх справ України : методичні рекомендації. К. : ЦПП ДРП МВС України, 2013. 26 с.

12. Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
2. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (м. Рівне, майдан Короленка, 6). URL: <http://www.libr.rv.ua/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
3. Рівненська централізована бібліотечна система (м. Рівне, вул. Київська, 44). URL: <http://cbs.rv.ua/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
4. Наукова бібліотека НУВГП (м. Рівне, вул. Олекси Новака, 75). URL: <http://nuwm.edu.ua/naukova-biblioteka> http://nuwm.edu.ua/MySQL/page_lib.php (дата звернення 21.02.2020 р.).
5. Психологічний сайт. URL: <http://psychology.net.ru/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
6. Психологічний сайт. URL: <http://psy.ft.inc.ru/index.shtml> (дата звернення 21.02.2020 р.). (дата звернення 21.02.2020 р.).
7. Психологічний сайт. URL: <http://psy.com.ru>
8. Психологічний сайт. URL: <http://www.pssp.nm.ru/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
9. Психологічний сайт. URL: <http://www.pssp.nm.ru/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
10. Психологічний сайт. URL: <http://psihogarmonik.narod.ru/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
11. Психологічний сайт. URL : http://old.weblist.ru/russian/Social_science/Psychoanalysis (дата звернення 21.02.2020 р.).
12. Психологічний сайт. URL: <http://passion.sitecity.ru/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
13. Психологічний сайт. URL: http://www.psychol.ras.ru/ippp_pfr/journal/ (дата звернення 21.02.2020 р.).
14. Психологія та соціологія. URL: <http://tipolog.narod.ru/index.html> (дата звернення 21.02.2020 р.).

15. Психологічний сайт. URL: <http://psy.piter.com/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
16. Психологічний сайт. URL: <http://psychology.net.ru/> (дата звернення 21.02.2020 р.).
17. Психологічний сайт. URL: <http://psy.ft.inc.ru/index.shtml> (дата звернення 21.02.2020 р.).
18. www.rada.gov.ua – Офіційний сайт Верховної Ради України. (дата звернення 21.02.2020 р.).
19. www.gr.gov.ua – Офіційний сайт Генеральної Прокуратури України. (дата звернення 21.02.2020 р.).
20. www.kmu.gov.ua – Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. (дата звернення 21.02.2020 р.).
21. www.minjust.gov.ua – Офіційний сайт Міністерства юстиції України. (дата звернення 21.02.2020 р.).
22. www.court.gov.ua – Офіційний портал Судової влади України. (дата звернення 21.02.2020 р.).
23. <http://mvs.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. (дата звернення 21.02.2020 р.).